

una excursió al «cau del duc» de torroella de montgrí (baix empordà)

per
J. CANAL
Associació Arqueològica
de Girona

Era el mes de juny de l'any 1972, quan En Miquel Oliva, Cap del Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, em cridà al seu despatx a fi de deixar-me un llibre arribat en aquells moments i que pensà que m'interessaria molt, com així va ésser (1). L'autor examinava les indústries paleolítiques del Migjorn Mediterrani, i entre elles les dels Caus del Duc de Torroella de Montgrí i d'Ullà, arribant a la conclusió que es tractava d'una indústria musteriana desenvolupada en el Montgrí, fa uns 80.000 anys, o sia, als començaments de la glaciació de Würm (2). Aquest sol fet, ja era enormement interessant; però hi havia quelcom més, Lumley en una síntesi final esclaridora i suggerent remarcava, que al seu punt de vista, la indústria del Montgrí, devia tenir arrels molt profundes en el Paleolític Inferior.

Aquesta hipòtesi plantejava qüestions que calia desxifrar. Quin era el punt on recolzava el professor francès per arribar a aquella deducció? Si a l'any 1922, Pericot i Pallarés havien classificat la indústria del Montgrí com a mesolítica. Com era possible una reclassificació tan diferent? Altrament, les possibles arrels suggerides eren una invitació a noves recerques.

Ens semblà que valia la pena verificar «in situ» l'esmentada hipòtesi de Lumley, que apareixia ben construïda i molt raonable, ja que fruïa de l'experiència donada per dotzenes i dotzenes de jaciments estudiats en la seva tesi doctoral. L'evolució que ell plantejava era versemblant i coherent. L'home prehistòric era més vell del que es pensava, evidència ja demostrada en la indústria per ell descoberta a la cova de «Le Vallonnet» (França) i a les velles indústries africanes d'Oduvai i altres indrets del centre oriental d'Àfrica (3).

- (1) «*Le Paleolithique Inférieur et Moyen du Midi Méditerranéen dans son cadre géologique*». C.N.R.S. de France 1971. És un treball del professor Henry de Lumley que recollia la seva investigació de les estacions del Paleolític Mitjà i Inferior des de la Ligúria fins a Catalunya. Ambdues regions incloses.
- (2) La glaciació de Würm es va desenvolupar en el període comprès entre els 80.000 i 10.000 anys abans d'ara. És la darrera glaciació i fou molt dura.
- (3) A l'any 1972 les investigacions sobre el Paleolític Inferior a Europa eren escasses. Les novetats que representava la «Pebble Culture» descoberta pels Leakey a Olduvai i altres indrets del centre oriental africà no eren ben assimilades. Solament uns quants prehistoriadors aïllats, entre els que citarem els professors de Lumley, Valoch, Radmilli i pocs més, treballaven en aquest sentit.

Tots aquests plantejaments i d'altres, ens els feiem en uns moments en els que, teníem a l'Associació, ja una petita experiència dels utilitzats que utilitzà l'home prehistòric del Paleolític Inferior i Mig, mercès a la descoberta d'instruments a les velles estacions del Puig d'En Roca (Girona) i de Mollet I (Serinyà). El Montgrí ens presentava un enigma que calia interpretar el més aviat possible, i un indicatiu era evident sobre la seva antiguitat, els materials lítics treballats del Montgrí, no eren fets amb sílex. Nosaltres havíem observat que en els jaciments del Paleolític Inferior i Mig Gironí, els útils eren fets sempre amb quars, quarsites, basalt i altres materials, excepció feta del sílex. Per altra banda, examinat bé el llibre de Lumley, observàrem que recolzava la seva hipòtesi sobre l'antiguitat de la indústria del Montgrí, amb la seva similitud amb la indústria axeliana de la Cova de Lazaret (Niça) i amb la de l'estació arqueològica de Creses (França) on havia detectat l'existència de peces que el professor francès classificava com «Pics de Montgrí» Calia esbrinar també, si l'home del Montgrí havia treballat el quars.

Totes aquestes consideracions feien que el nostre desig de visitar el Cau del Duc fos cada vegada més viu; a aquest efecte vam preparar d'acord amb en Miquel Oliva una excursió que tindria lloc el diumenge dia 22 de novembre del 1972.

Hem de fer, per entendre el problema que plantejava el «Cau del Duc», una petita recapitulació històrica. El Dr. Lluís Pericot, junt amb Matías Pallarés, recolliren l'any 1922, uns 50 objectes com a resultat de l'exploració que feren al Cau del Duc de Torroella, i els depositaren en el Museu Arqueològic de Barcelona. Pericot publicà més endavant (4) un treball sobre la seva investigació en el qual es mostrà sorprès que els materials descoberts fossin d'una pobresa tècnica tan insuperable i que ni una sola peça indiqués un treball perfeccionat. L'elaboració de la majoria, li recordava l'Asturià, «...un palet al qual es fa punta per un costat, o bé, un tall per fer-lo servir com a destal, mitjançant grollers retocs en una sola cara...». També Pericot es mostrava molt intrigat per l'aspecte arcaic de les peces, que li recordaven els materials que descobria el Dr. Noulet en les terrasses del riu

La plana de Torroella des de l'interior del Cau del Duc.
(Foto Badia)

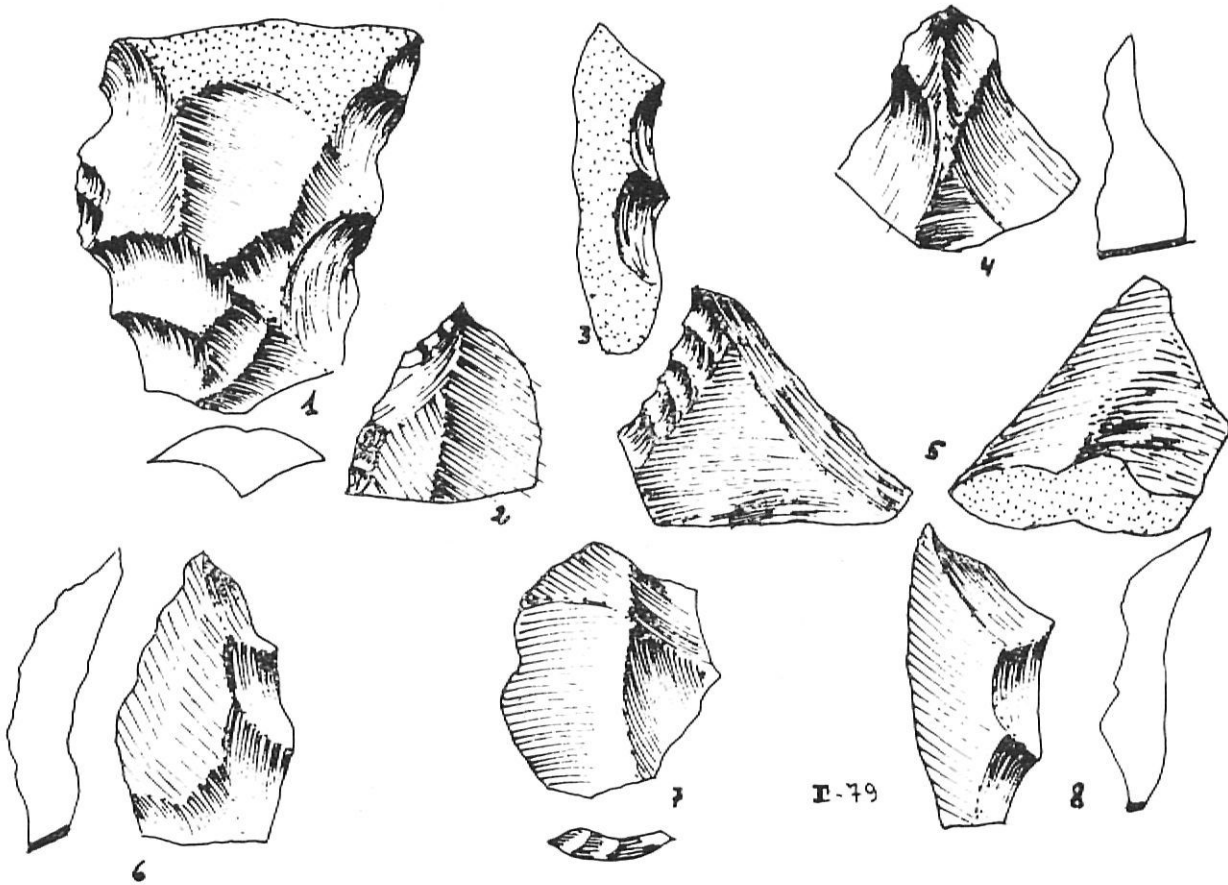
Garona a França (5). Però havent sotmès els instruments al diagnòstic del professor Obermaier, aquest les classificà com una cultura «asturiense», que en aquell moment estava de moda i que els científics havien catalogat com desenvolupada en la zona costera cantàbrica, durant el període Mesolític (6).

Aquest fet tindria conseqüències per establir la veritable cronologia de l'ocupació del Cau del Duc, ja que se li assignà una antiguitat d'època mesolítica d'uns — 8.000 anys, datació equivocada que assoliria de perdurar durant més de 40 anys.

(5) Pericot sostingué relació i correspondència amb el Dr. J. B. Noulet de Toulouse, el qual va descobrir còdols tallats a les terrasses del riu Garona. Noulet va publicar l'any 1880 «*Etude sur les cailloux taillés par percussion du pays toulousain*», i el 1881 «*Gissement quaternaire de Clermont*».

(6) L'Asturià era una cultura descoberta en molts jaciments del Cantàbric i atribuïda a època mesolítica. El Dr. Pericot va sotmetre els útils descoberts al Cau del Duc a Hugo Obermaier, el qual les reputà com indubtable «asturià» i així ho va publicar a *El hombre fósil*, obra apareguda a l'any 1925. Pericot va conformar-se amb aquest diagnòstic.

(4) «Els jaciments asturians del Montgrí». Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. Vol. XII. Vol. VII. Any 1921-1926.

Petits instruments descoberts al Cau del Duc de Torroella, el dia de l'excursió.

Núm. 1, Rascadora sobre esclat de pòfir; núm. 2, Rascadora sobre esclat d'òpal; núm. 3, Usques sobre fragment de quars; núm. 4, Punta sobre esclat de quarsita; núm. 5, Rascadora sobre esclat de quars; núm. 6, Denticulat sobre esclat de quars; núm. 7, Esclat de tipus "levallois"; núm. 8, Denticulat sobre esclat de quars.

En les dècades dels anys 1950 i 1960, el Dr. Pericot reflexionà sobre el problema de les indústries del Montgrí. Ens diu en els escrits (7) que la rebuda feta pels seus col·legues als descobriments de l'any 1922, no fou favorable i al-

guns d'ells es burlaren de la seva bona fe, ja que «aquells còdols podrien trobar-se segons ells, en qualsevol lloc». El Dr. Bosch Gimpera, va ajudar-lo a superar aquelles dificultats. Pericot continuava insistint que Hugo Obermaier va veure les peces del Montgrí i les va donar com un veritable «asturià», cultura que en aquells moments coneixia una veritable acceptació, citant el que deia Martín Almagro, el qual a l'any 1944 manifestava encara, «que la unidad de las estaciones del Montgrí con los útiles de los grandes concheros cantábricos es evidente...» (8). Però a l'any 1956, Pericot a la vista de recents troballes, com les fetes a la Cova de Mollet a Serinyà, féu un canvi i manifestà que no creia que

(7) El 1956 el Dr. Pericot havia ja canviat d'idea sobre les indústries del Montgrí. En 1956 va publicar en el «Libro Homenaje al Conde de la Vega del Sella», un treball que titulà «**Sobre los hallazgos del Montgrí**» i a l'any 1965 en «Homenaje a Jaime Vicens Vives» uns comentaris «**Sobre la industria arcaica del Montgrí**». Sobre aquestes qüestions volem recordar l'opinió del Dr. Pericot en aquest darrer treball: «...No hemos de olvidar que en 1922 mi primera reacción fue comparar el material montgriense, con el que Noulet había señalado muchos años antes procedente de las terrazas del Garona, aunque abandonamos esta posibilidad ante la autoridad de Obermaier...».

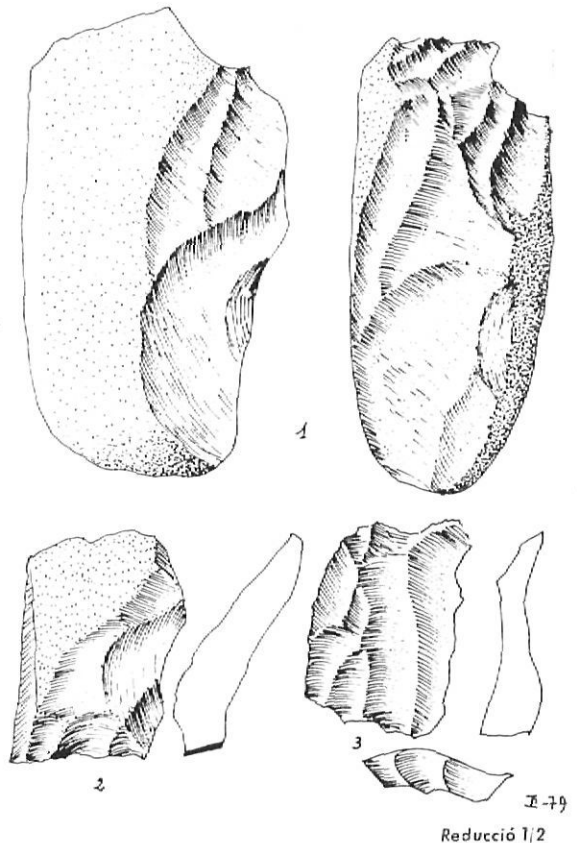
(8) Martín Almagro: «**Los problemas del Epipaleolítico y Mesolítico en España**». Revista Ampurias VI Barcelona, 1944. Pericot cita aquest treball d'Almagro, en el seu publicat en l'homenatge al Comte de la Vega del Sella.

la indústria del Montgrí fos «asturiense». Al seu judici era un fenomen paral·lel de supervivència de tècniques arcaïques de poblacions descendents del Paleolític Superior, arraconat a una zona de refugi, com era la del Montgrí. A l'any 1965, la idea de Pericot, havia evolucionat radicalment: la revisió del «asturià» propiciada per científics com Llopis, Crusafont i Jordà, i l'estudi de la vella fauna de la Cova de Mollet (9), el feu inclinar a favor d'una data antiga corresponent a cultures musterianes clàssiques.

Malgrat tot, no és fins l'any 1965, quan s'abandona de manera clara i definitiva la datació mesolítica, que havia durat com ja hem dit, uns 40 anys. El professor Henry de Lumley que estava estudiant els jaciments del Paleolític Inferior i Mig del Migjorn Mediterrani, revisava junt amb el doctor Eduard Ripoll, la indústria del Montgrí que havia lliurat al Museo Arqueològic de Barcelona, el Dr. Pericot l'any 1922. Aquesta revisió tingué conseqüències transcendents. Els professors esmentats manifestaven en primer lloc (10) i després d'una anàlisi minuciosa, que es tractava d'un musterià típic corresponent als començaments de la glaciació del Würm (— 80.000 anys) i fundamentaven el seu diagnòstic, amb l'existència d'un índex «levallois» tècnic del 25'9 % (de 27 esclats, 7 eren de tècnica «levallois»), abundància d'instruments sobre còdol (7 choppers, 2 chopping-tools, 14 pics) i un percentatge mig de rascadores. Compararen aquesta indústria amb la de la Cova Mollet de Serinyà i refusaren la seva homologació amb «l'asturià», ja que aquesta cultura havia estat revisada i proposada com a més antiga. Resultat d'aquests estudis, era que l'home prehistòric que havia fabricat els estris del

Montgrí pertanyia a la raça Neanderthal. Era una veritable convulsió científica, ja que envellia la cultura del Montgrí, en uns 70.000 anys).

El pla que havíem fet a l'octubre del 1972 per visitar el Cau del Duc va fallar en part, ja que l'Oliva agafà una forta grip, i com ell era el que coneixia el camí, es va fer substituir pel Sr. Alvar Geli de Torroella de Montgrí, col·laborador seu en dita vila. Era la primera vegada que visitàvem el prehistòric jaciment i vàrem lograr la companyia de José M.ª Bedoya, Joan Badia i Narcís Puigdevall, bons amics i també membres de l'Associació. També acudí un jove, el nom del qual sentim no recordar. A les vuit del matí ja erem al peu del Massís, en el lloc anomenat Forn de la Calç. Un de la colla encara no havia arribat (J.M.B.) així que començarem l'ascensió els restants. La imponent i enigmàtica mola del Montgrí, amb el seu aspecte àrid, tot ella rocam, escassa vegetació, era per a nosaltres al cap d'una estona, ben familiar. Atravessàrem algunes

Altres objectes arqueològics descoberts al Cau del Duc de Torroella, el dia de l'excursió. Núm. 1, Útil de talla bifacial parcial sobre còdol de quarsita; núm. 2, Esclat de quarsita amb restes de còrtex; núm. 3, Esclat "levallois" de quarsita.

(7) Entre 1957 i 1963 es va produir un moviment propici a la revisió del «Asturià» F. Jordà Cerdà, publicà **Revisión de la cronología del Asturiense** en el V Congreso Nacional de Arqueología de Zaragoza, 1965. Crusafont Pairó per la **¿Es la industria asturiense una evolucionada Pebble Culture?**, publicat a «Speleon» XIV 1963. Per aquests anys ja es pensa que possiblement una part de l'«Asturià» hagi d'ésser atribuïda al Paleolític Inferior o Mitjà.

(10) L'any 1965 els professors E. Ripoll i H. de Lumley publicaren un treball fonamental: **El Paleolítico Medio en Cataluña**, en el que dictaminaren que la indústria del Montgrí no era mesolítica. Ben al contrari, després d'uns estudis comparatius i una anàlisi exhaustiva de la col·lecció Pericot de l'any 1922, indicaven sens dubte que es tractava d'un musterià típic corresponent a la primèria del Würm.

Els membres de l'A.A. de Girona que visitaren el jaciment el 22-11-72. (Foto Badia)

cau del duc

vinyes i olivets i de tant en tant, passàvem al costat d'una figuera aïllada, que havien respectat les fortes glaçades de l'any 1956. Tot pujant pensem el que ens diuen els geòlegs sobre el problema que planteja el Montgrí, és sorprenent: terrenys vells assentats sobre altres més moderns. Realment és estranya la presència d'una mola tan gegantina situada al bell mig de la plana del Baix Empordà, i el seu emplaçament té quelcom d'artificial inclús per els no entesos. El Montgrí és un indret amb fortes característiques; a les muntanyes pelades i pedregoses que l'envolten s'hi afegeix a l'interior una certa massa forestal i la sorprenent i plàcida Vall de Santa Caterina. Allí la tranquil·litat és total i absoluta i poc escaient a uns paratges situats en plena Costa Brava. Hom té la sensació de trobar-se en un altre món.

Mentre pujàvem el mateix silenci ens convidava a pensar i la figura del Dr. Pericot era més viva. El veiem pujant el Cau del Duc, l'any 1922 amb en Maties Pallarés i algun altre company de Torroella. Havia acabat la carrera i estaria ple d'illusió i bona voluntat per resoldre la tasca que s'havia imposat. Hem de pensar que disposava de pocs mitjans econòmics com és habitual en el nostre país per aquesta mena de feines.

Més amunt i ara tornem al camí que ens porta al Cau del Duc, la vegetació és baixa, matolls de romaní, farigola, i d'altres plantes proporcionen un aroma deliciós i profund que envolta la immensa massa calcària del Massís. Prop ja de l'estació prehistòrica, la boca de la cova es veu gran i impressionant, estem a prop del lloc on els neandertals havien tingut el seu

Detall de l'interior del Cau del Duc. (Foto Badia)

lloc d'habitació, on havien viscut moltes generacions segurament en condicions molt precàries i en un medi ambient ben sovint hostil.

La pujada s'ha de fer amb una certa calma, ja que el desnivell és fort, això permet anar recreant la vista que se'ns ofereix de tota la plana de Torroella fins al Cap de Begur. L'ascensió es pot fer utilitzant diferents camins. La gent jove puja «pel dret», però és recomanable fer-ho pel camí de la Creu, ja que s'assoleix suaument el nivell del Cau del Duc, i després per les «roques planes» pràcticament s'hi arriba sense esforç. El dia de la nostra excursió feia una forta tramuntana, el dia era molt clar, el cel blavíssim. En aquest costat del Massís no hi feia fred, ja que està a redós del vent i queda ben assolellat.

Al punt d'arribar a la Cova, veiem a baix una persona que puja pel dret i ens crida i fa senyals. És José M.ª de Bedoya, que amb una gran viva i celeritat puja i recupera el nostre avantatge inicial, de tal manera que arribem a dalt quasi plegats. Som a punt de veure com-

plida una gran illusió: verificar si el Cau és un jaciment prehistòric corresponent a les velles cultures humanes anteriors als neandertals.

La boca és gran, quasi quadrada. Dona idea d'una caverna profunda, però no és així, creiem que pot albergar bé unes 20 ó 25 persones. Hi ha a terra molta pols i grans blocs despresos del sostre, fet que ja ens indica la gran dificultat que oferirà qualsevol investigació en el jaciment. Un altre problema que observem des del primer moment, és que el sòl de la cova té inclinació cap a fora, fet que haurà facilitat de buidar dels nivells arqueològics durant els períodes interglacials. Tenim l'experiència de la Cova «Mollet I» a Serinyà que hem excavat fa poc amb el Dr. Corominas. Si els materials de Mollet s'han conservat, és gràcies al talús de l'entrada que va impedir els buidats que indubtablement hauria fet els Serinyadell amb les seves inundacions. La cova del Montgrí, és malauradament un cas ben diferent; conducte de desguàs de Massís, les restes materials que els homes prehistòrics hi van deixar, segurament han estat arrossegades des d'aigua avall cap a la tartera. Malgrat tot pensem que, el que nosaltres cerquem és una petita prova que, amb una mica de sort, no ens serà pas negada (11).

Ens repartim per la boca de la cova i parets laterals del jaciment, car són els que poden oferir majors possibilitats. Els primers resultats no es fan esperar gaire. Reconeixem immediatament petits esclats de quars i altres materials que tenen mostres indubtables d'elaboració humana, alguns ossos fòssils i de tant en tant, un esclat de tipus «levallois». El vell jaciment es porta bé i ens entrega part del seu llegat (12).

(11) Durant els períodes interglacials sobre finals del Würm es produïren grans desguassos. En el Montgrí els buidaments hidràulics degueren ésser importants i arrastraren els estrats arqueològics, algun petit testimoni d'ells encara es troba arrapat a les parets de la cova. Som d'opinió que a l'època que Pericot va fer la seva exploració al Cau del Duc, el jaciment ja era perdut quant al seu contexte estratigràfic. També el fet de trobar-se la Cova en el camí del castell medieval que hi ha al cim de la muntanya, ha contribuït a completar la pèrdua del jaciment, ja que molta gent hi ha recollit peces arqueològiques.

(12) El que recollirem en la nostra visita fou un gran nombre d'esclats i entre ells alguns obtinguts amb tècnica «levallois» sense cap dubte, tres peces de grans dimensions, molts d'ossos trossets, algun d'ells cremat i sobretot molts d'esclats i fragments de quars amb retocs. Alguns d'ells figuren dibuixats en aquest treball.

Al migdia, tenim ja unes bones mostres. Dinem a la cova amb la bona gana que clona en haver-nos llevat aviat, treballant molt i la satisfacció de les troballes fetes. Mentre anem menjant un deliciós dinar preparat per l'amic Puigdevall, la conversa se centra sobre el tema que ens ha portat al Montgrí. Comentem que Dumley que juntament amb Ripoll, han estudiat el Paleolític Mig a Catalunya, són d'opinió que el vell musterià del Montgrí pot tenir arrels molt profundes en el Paleolític Inferior, és a dir, les tècniques emprades pels musterians semblen recollides de cultures anteriors. El criteri que el Cau del Duc és un jaciment «asturià» d'època mesolítica ha quedat ja superat des del moment de l'aparició del treball anteriorment esmentat l'any 1965. Ara el que cal esbrinar, és si la hipòtesi de Lumley és certa. Fou habitat aquest jaciment amb anterioritat a l'ocupació dels neandertals? nosaltres en tenim l'esperança en aquell moment, i això és el que ens ha portat al Cau del Duc. Tenim una certa experiència, com ja hem dit, sobre indústries velles amb materials de quars degut a les troballes fetes al Puig d'En Roca (Girona) i a la Cova de Mollet (Serinyà). Això, junt a les descobertes fetes pels francesos al Rosselló, ens permetia elaborar una hipòtesi sobre l'existència a Catalunya de cultures velles, no admeses fins al moment. Tornem a pensar amb el Dr. Pericot i el que ens deia. Ell sempre va sospitar la gran antiguitat dels materials arqueològics trobats l'any 1922. Ens explicà un dia a Girona, que va mantenir un fort contacte amb el Dr. Noulet de Toulouse, que descobriria instruments paleolítics semblants a les terrasses del Garona i que sempre el van intrigar molt (13).

Per la tarda, continuarem els treballs de recerca i Joan Badia féu unes magnífiques fotografies que acompanyen aquest treball. Continuarem trobant quarsos tallats i tres grans peces. Ja teníem els «choppers» de la cultura d'Olduvai (14). La idea del Paleolític Inferior es va

confirmant. Els ossos fòssils estan molt mineralitzats, són molt pesants i fins per uns ignorants en Paleontologia com som nosaltres, no se'ns escapa la seva gran antiguitat. Una altra bona impressió, és que el jaciment no està exhaurit. El rocam que hi ha al sòl de la cova deu haver retingut bona part dels materials. La primera impressió és que Lumley té raó. Tot això deu ésser més vell que pensem.

El Sol es va ponent i cal baixar cap a Torroella. La tarda és dolça, ha parat la tramuntana i la tardor produeix un capvespre magnífic. Anem baixant i tots callats. Tothom pensa. Estem donant voltes a un tema de Prehistòria que ens absorbeix les pedres tallades que hem descobert no tindrien cap importància si no fossin el producte d'una cultura humana, desenvolupada en el Montgrí fa uns tres-cents mil anys. És la història de l'home, el que s'està reconstruint. Estem arribant al faldar de la muntanya, i travessem unes vinyes que les veremes ja han despulpat de llurs fruits. Queda algun penjoll de raïms oblidat. Els mengem.

La visita del novembre del 1972, no fou més que el començament d'una gran activitat arqueològica en el Montgrí. Primerament donarem compte a Lumley, Ripoll i Oliva dels descobriments. Més tard entrarem amb contacte amb Josep Vert i el naixent Centre d'Estudis del Montgrí. Avui, gràcies als esforços de recuperació de materials lítics i faunístics, als estudis posteriors, sabem ja més dels homes que habitaven el Cau de Torroella. Els científics ens diuen que l'home que fabricà els útils del Montgrí corresponen a l'espècie «Homo Erectus». Es un «cosí» de l'home de Tautebull al Rosselló.

Ens ho explicà un dia el mateix de Lumley, un dia que pujarem al Cau i va cloure dient: «Pareil a l'Aragó». Una nova etapa en la investigació del problemàtic i malaguanyat jaciment del Cau del Duc de Torroella de Montgrí, s'acabava d'obrir.

(13) El Dr. Pericot, visità el local de l'Associació a Girona el dia 7 de febrer de 1975. Ens explicà les seves vicissituds amb el problema del Montgrí i els seus contactes amb el Dr. Noulet de Toulouse i que sempre l'impressionà molt l'aspecte rústic de les peces que trobava el Doctor Noulet a les terrasses del Garona (França). Per això en un principi passà a classificar-ho com un musterià groller, però llavors s'estava en el moment de l'Asturià i consultat el professor Obermaier. Aquest classificà la indústria del Montgrí com epipaleolítica. Ens va lliurar una fotocòpia del llibre del Dr. Noulet.

(14) En la dècada dels anys 50, el professor Louis Leakey i la seva esposa Mary, havien descobert nombroses indústries a Olduvai (Tanzània) útils fabricats per un hominid molt vell (cap uns 2.000.000 d'anys). Eren indústries fabricades amb còdols tallats de manera molt primària i que han passat a la història amb els noms anglesos de «chopper» i «chooping-tool», etc. Més endavant, Lumley descobria en la cova de Le Valonnet a la Costa Brava francesa, útils d'aquesta cultura associats a restes de fauna d'època Günz, i alguns anys després, nombrosos jaciments a les terrasses dels rius del Rosselló.

BIBLIOGRAFIA
 CAU DEL DUC DE TORROELLA DE MONTGRÍ

- CANAL ROQUET, Josep. — **Identificación del Paleolítico Inferior en las Comarcas Gerundenses.** XIV Congreso Nacional de Arqueología. Vitoria 1975, págs. 81-86.
- CANAL ROQUET, Josep - CARBONELL ROURA, Eudald. — **Los Bifaces Abbeveilienses del Cau del Duc de Torroella de Montgrí** Butlletí n.º III de l'Associació Arqueològica de Girona, 1980.
- CARBONELL ROURA, Eudald. — **Las Industrias Arcaicas del N.E. Catalán.** XV Congreso Nacional de Arqueología. Lugo 1977, páginas 31-43.
- ESTÉVEZ, Jordi. — **La Fauna del Pleistoceno en Catalunya.** Tesis doctoral. Universidad de Barcelona.
- LUMLEY WODYEAR, Henry. — **Le Paleolithique Inferieur et Moyen du Midi Mediterranéen dans son cadre Geologique.** V Supplement a «Gallia Prehistoire» C.N.R.S. 1972.
- PALLARÈS, Matias i PERICOT, Lluís. — **Els Jaciments asturians del Montgrí.** Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. Vol. VII, 1921-26, págs. 27 a 39.
- PERICOT GARCIA, Lluís. — **L'Asturià del Montgrí.** Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia. Etnologia i Prehistòria. Vol. I, any 1923, pàg. 206.
- **Sobre la Industria arcaica del Montgrí.** — Homenaje a J. Vicens Vives, vol. I, 1965, páginas 161 a 166.
- RIPOLL, Eduard i LUMLEY, Henry de. — **El Paleolítico Medio en Cataluña.** Revista Ampurias, vol. 27, anys 1964-65, págs. 1 a 70.
- VERT, Josep. — **El Montgrí dintre el Paleolític Inferior.** En el llibre **El Paleolític a les Comarques gironines.** Edició Caixa d'Estalvis Provincial. Girona 1976, págs. 68 a 76.
